

Созмонҳои байналмилалӣ ва ҳамкориҳои онҳо бо созмонҳои ғайридавлатии Тоҷикистон

Созмонҳои байналмилалиеро, ки бо СҶД Тоҷикстон ҳамкорӣ доранд, метавон шартан ба ду гурӯҳ тақсим кард: созмонҳои байналмилалии муқими Тоҷикистон ва созмонҳое, ки берун аз қаламрави кишвар ҷой гирифтаанд, аммо ба таври мустақим ва ё ғайримустақим ба Тоҷикстон кӯмак мерасонанд. Қобили қайд аст, ки аксари кулли ин созмонҳо дар асоси қарордодҳои дутарафаи байни давлатҳо фаъолияти худро ба роҳ мондаанд. Миқдори онҳо аз рӯзҳои аввали истиқлоли давлатии Тоҷикистон рӯ ба афзоиш будааст. Гурӯҳе ба ин фикранд, ки созмонҳои байналмилалии ҳам давлатӣ ва ҳам ғайридавлатӣ дар Тоҷикистон дар асари нооромиҳои дохилӣ ва махсусан ҷанги шаҳрвандии солҳои 1992 – 1997 ба фаъолият шурӯъ кардаанд. Аз ин рӯ, фаъолияти онҳо ба фароҳам сохтани кӯмакҳои башардӯстона ва баъдтар ба таҳкими сулҳ ва оромӣ дар кишвар равона карда шудаанд¹. Аммо назари мо ба ин аст, ки сабаби асосии ба Тоҷикистон ворид шудани аксари кулли созмонҳои байналмилалӣ ба нисбати истиқлоли давлатии кишвар ва дар ҳамин замина ба миён омадани имконоти нав дар бобати равандҳои демократӣ ва эъмори ҷомеаи шаҳрвандӣ сурат гирифтааст. Яъне, вазифаи асосии ин сохторҳо кӯмак ба шаҳрвандони Тоҷикистон дар бобати идораи нави давлатӣ аз тариқи барномаҳои мухталифи омӯзишиву маърифатӣ дар шароити нави гузариш ба муносибатҳои бозаргонӣ, фароҳам сохтани шароити бештару беҳтар ба равандҳои созандаи кишвар, мусоидат ба таъсис ва инкишофи ниҳодҳои мухталифи ҷомеаи шаҳрвандӣ ва дар маҷмӯъ ба роҳ

¹ Муллоджанов П. Гражданское общество и миростроение Accord . Выпуск 10. - Лондон-Москва, 2001.- С.78-83; Назаров Т.Н. Межтаджикский переговорный процесс и становление мира в Таджикистане // Миротворческие процессы в Таджикистане. - Душанбе, 1997 – С.183-191; Бекназарова М. Анализ деятельности миротворческих миссий в Таджикистане //Там же. С.364-377; Ресурсы примирения. Accord. Политика компромисса. Мирный процесс в Таджикистане. - Лондон-Москва, 2001 – 130 с.

мондани ислоҳоти умумии кишвар дар шароити гузариш ба муносибатҳои нави бозаргонӣ будааст. Таҳкими раванди сулҳ қисмати муҳим, вале фақат яке аз самтҳои фаъолияти созмонҳои баналмилалии муқими Тоҷикистонро ташкил медиҳад².

Ба ҳамин муносибат метавон аз мафҳуми «кӯмакҳои техникӣ» ёдовар шуд, ки мақсаду маром ва асоси фаъолияти созмонҳои байналмилалиро дар маҷмӯъ ташкил медиҳад. Ин мафҳум, ки дар амалияи сиёсати хориҷии Амрико дар соли 1949 арзи вуљуд кард³, фароҳам сохтани кӯмакҳои техникиро ба кишварҳои рӯ ба инкишоф дар назар дошт. Гап дар сари он меравад, ки шеваи пештараи кор дар бобати расонидани кӯмак ба кишварҳои эҳтиёҷманд, ки дар давраи баъд аз Ҷанги дуёми Ҷаҳонӣ махсусан дар мисоли кишварҳои Аврупо хеле муваффақ буд (масалан, амалиёти Маршалл), дигар чандон натиҷа набахшид. Махсусан дар мисоли кишварҳои Осиё. Шикаст хӯрдани режими Чан Кайши дар кишвари Чин дар соли 1948 барои сиёсати хориҷии Амрико, ки миллиардҳо долларро барои дастгирии он масраф карда буд, як таконе гардид. Маълум буд, ки маблағҳои Ҷудошуда дар ин кишварҳо барои ҳадафҳои аслии ва ба таври пурсамар истифода намешаванд. Чӣ бояд кард? Ана дар чунин шароит дар сиёсати хориҷии Амрико мафҳуми тозае таҳти унвони «фароҳам сохтани кӯмакҳои техникӣ» ба миён омад, ки баъдтар аз тарафи Ҷомеаи байналмилалӣ пазируфта шуд ва мавриди истифода қарор гирифт. Фалсафаи ин мафҳум хеле содда ва равшан буд: агар кишварҳои эҳтиёҷманд/рӯ ба инкишоф мушкилоти зиёди иҷтимоӣ доранд, онҳоро бояд омӯзонд, то мушкилоти хешро худашон ҳал намоянд. Чунин тарзи кор ҳам пурсамартар ва ҳам арзонтар хоҳад буд. Ҳамин тавр ин мафҳум арзи вуҷуд кард. «Кӯмаки техникӣ» ба раванди густариши донишу таҷриба, арзишҳои нави инсонӣ, муносибатҳо ва технологияи Ҷадид дар кишварҳои

² Каримов Ш. Роль НПО в формировании гражданского общества в Таджикистане. - Душанбе, 2008. С.301-324..

³ Ниг.: Шевин С. «Техническая помощь»: что это значит для России? // МЭ и МО. 1991. № 12. – С. 99-104.

кафомонда ва ҷомеаҳои анъанавӣ мусоидат карда, бо истифода аз намояндагӣҳои давлатҳои мутараққӣ ва коршиносони варзида ба хотири эҷоди заминаҳои мусоид барои инкишофи устувори сиёсӣ иқтисодӣ ва иҷтимоии кишварҳои мавриди назар пешбинӣ шудааст.

Мавҷудияти созмонҳои байналмилалӣ дар Тоҷикистон ва кӯмакҳои техникӣ онҳо дар ҳамин қарина аз чанд ҷиҳат шоистаи тақдир аст. Пеш аз ҳама, мавҷудияти онҳо ба эҷоди фазои солими созанда ва таҳкими равандҳои демократӣ ва дар ниҳояти кор ба эъмори ҷомеаи шаҳрвандӣ дар кишвар ба таври васеъ мусоидат мекунад. Аз тарафи дигар, фаъолияти онҳо боиси ба майдон омадани теъдоди зиёди ниҳодҳои тозабунёди ҷомеаи шаҳрвандӣ, аз ҷумла СҒД гардид, ки баъдтар бо ҳидоят ва дастгирии моддӣ ин созмонҳо ба фаъолияти мустақил дар соҳаҳои гуногуни ҳаёти сиёсӣ иҷтимоии кишвар шурӯъ намуданд. Мавҷудияти онҳо ба ҳалли мушкилоти иқтисодӣ иҷтимоӣ ҷомеаи тозабунёди тоҷикон низ мусоидат кард, чун онҳо, аз як тараф, бевосита худашон теъдоди зиёде аз шаҳрвандони Тоҷикистонро бо кор ва маоши хуб таъмин карданд ва, аз тарафи дигар, маблағҳои қобили мулоҳизаро дар ихтиёри созмонҳои ғайридавлатӣ маҳаллӣ қарор доданд, ки низ барои хароҷоти ҳам кормандони ин созмонҳо ва ҳам ҳалли мушкилоти иҷтимоӣ ҷамъият аз тариқи барномаҳои мухталиф сафарбар карда шуданд. Ниҳоят, ҳамкориҳои созмонҳои бонуфузи байналмилалӣ, аз қабili Бонки Ҷаҳонӣ, сохторҳои мухталифи СММ, Иттиҳоди Аврупо, Созмони байналмилалӣи тандурустӣ ва ғайра ба шинохти дуруст ва эътирофи СҒД аз тарафи давлат ва мақомоти қудрати давлатӣ дар маҳалҳо мусоидат намуд, ки дар маҷмӯъ раванди умумӣ демократисозии ҷомеаи навтаъсиси тоҷиконро вусъат бахшид. Ин ҳама аз падидаҳои мусбат ва қобили қадр дар фаъолияти созмонҳои байналмилалӣ дар Тоҷикистон аст. Чунин хусусияти нек бештар хоси он созмонҳои байналмилалӣ, ки фаъолиятшон дар асоси

қарордодҳои байни давлатҳо ва ё бо истифода аз маблағҳои давлатӣ қараён гирифтааст. Хазинаи Оғо Хон (Agha Khan Foundation), агентии Иёлоти Амрико оид ба рушди байналмилалӣ (USAID) ва дахҳо дигар намояндагиро аз ҷумлаи чунин сохторҳоянд.

Аммо фаъолияти созмонҳои байналмилалии муқими Тоҷикистон аз камбудиро низ ҳолӣ нест. Масалан, дар фаъолияти баъзе аз онҳо махсусиятҳо ва имконоти дохилии/миллии кишвар ба назар гирифта нашудааст. Чунин ба назар мерасад, ки созмонҳои байналмилалӣ стратегияи ягонаи инкишоф надоштаанд, дар фаъолияти худ ба кадрҳои беҳтарини миллӣ камтар таваҷҷӯҳ зоҳир кардаанд, барномаҳои амали онҳо на ҳамеша ҷавобгӯи хостаҳои аслии миллӣ буда, ба инкишоф ва тавоноии қудрати давлатӣ ва давлатдорӣ навин пурра мусоидат накардаанд. Маoshi аз андоза зиёди қормандони ҳам хориҷӣ ва ҳам маҳаллӣ боиси дар миёни мардум пайдо шудани ҳамагуна овозаҳои носолим ва ҳисси нобоварии аҳолӣ ва худӣ давлат гаштааст. Хатоҳо дар таъсиси сохторҳои нав низ ба назар мерасанд, чун хусусияти маҳалҳо ва махсусан мавҷудияти сохторҳои анъанавии миллӣ ва имконоти онҳо аз мадди назар дур мондаанд. Шояд ба ҳамин сабаб бошад, ки умри аксари қулли сохторҳои навтаъсис, ки бо ҳамин усул ба вуҷуд омадаанд, чандон тӯлонӣ нест. Одатан, бо анҷоми фаъолияти созмонҳои маблағгузор ва қатъи қўмақҳои молӣ фаъолияти сохторҳои маҳаллии навтаъсис низ ба итмом мерасад. Ин ҳолат махсусан дар деҳот бештар ба чашм меҳӯрад, чун созмонҳои байналмилалӣ дар амалӣ сохтани барномаҳои худ аз имконоти сохторҳои анъанавии миллӣ, ба мисли *маҳалла* ва *ҷамоат* камтар истифода кардаанд ва гоҳо мавҷудияти онҳоро сарфи назар ҳам кардаанд.

Маслиҳат ин аст, ки тамоми созмонҳои байналмилалӣ дар фаъолияти худ пеш аз ҳама ба сохторҳои мавҷудаи ҷамъиятии анъанавии миллӣ рӯ

оваранд ва танҳо дар ҳолатҳои алоҳида даст ба эҷоди сохторҳои нав зананд. Чунин бархурд имконият медиҳад, то ҳам натиҷаи барномаҳои мавриди назар ва ҳам дараҷаи инкишофи устувори сохторҳои ҷамъиятии маҳаллӣ бештар ва бештар гардад. Ба ақидаи мо, мақсаду мароми таъсиси ниҳод ва сохторҳои нав аз тарафи созмонҳои байналмилалӣ бояд ба хотири таҳкими ҳарчи бештари низоми нави давлатдорӣ ва устувортар сохтани пояҳои давлатдории миллӣ сурат гирад ва, ба ҳамин тариқ, ҳамчун қисми таркибии ин низом ба иттиҳоди миллӣ ва истиқлоли давлатӣ бештар мусоидат намояд.

Ниҳоят, камбуди дигар дар фаъолияти созмонҳои байналмилалӣ муқими Тоҷикистон мавриди истифода қарор нагирифтани забони тоҷикӣ ҳамчун ягона забони расмӣ давлатӣ дар тамоми қаламрави кишвар аст. Мутаассифона, дар фаъолияти аксари кулли ин созмонҳо таҳия ва нашри маводи таълимӣ ва коргузориҳои расмӣ асосан ба забони русӣ сурат гирифтааст, на ба забони тоҷикӣ. Ин масъала махсусан дар деҳот боиси он гаштааст, ки сатҳи барномаҳои маърифатӣ ва натиҷаи онҳо ба таври қобили мулоҳиза паст гардад. Ташвишвар аст, ки созмонҳои ғайридавлатии маҳаллӣ низ дар пайравӣ ба созмонҳои байналмилалӣ // созмонҳои маблағгузор дар фаъолиятҳои худ аксаран истифодаи забони тоҷикиро сарфи назар кардаанд, чун бештари кормандони муассисоти хориҷӣ забони русиро нисбат ба забони тоҷикӣ афзалтар медонанд.

Агентии ИМА оид ба рушди байналмилалӣ (USAID) аз ҷумлаи он намоёндагӣ ҳоест, ки дар ташаккули ҷомеаи шаҳрвандӣ ва раванди бозсозии кишвар саҳми босазо гузоштаанд. Қўмакҳои ин ташкилот ба таври бевосита ва аз тариқи созмонҳои мухталиф, аз қабилӣ АВА, AED, ACTRA/ACCELS, Counterpart Consortium, IFES, Internews, Urban Institute ва амсоли он фароҳам оварда шудааст. Масалан, Академияи инкишофи маориф (Academy for Educationbal Development - AED) яке аз ҳамин муассисот буд, ки фаъолияти

худро дар Тоҷикистон аз моҳи июни соли 1994 оғоз кард. Ин даврае буд, ки дар кишвар ҳанӯз ҳам нооромӣ ҳукмфармо буд. Дар фаъолияти давлати навтаъсис бозомӯзи кадрҳои миллӣ аз самтҳои афзалиятнок бошад ҳам, аммо бо сабабҳои маълум ба ин масъала таваҷҷӯҳи камтар зоҳир карда мешуд. Дар чунин ҳолат AED бо кӯмакҳои молику моддии USAID силсилаи барномаҳои омӯзишӣ маърифатиро рӯйи кор гирифт. Аз тариқи барномаҳои кӯтоҳмуддат шахрвандони Тоҷикистон, намояндагони сохторҳои ҳам давлатӣ ва ҳам хусусӣ ғайридавлатӣ, барои таълим ва омӯзиш ба Амрико, Аврупо ва кишварҳои собиқ Иттиҳоди Шӯравӣ, аз қабилӣ Латвия, Литва, Федератсияи Россия, Молдова, Украина, Қазоқистон, Қирғизистон, Ўзбекистон ва ғайра равона карда мешуданд. Барномаҳо асосан дар чор самт сурат мегирифтанд:

- бахши иқтисод ва инкишофи соҳибкорӣ
- таҳкими равандҳои демократӣ
- бахши иҷтимоӣ, ба шумули соҳаи тандурустӣ
- ҳифзи муҳити зист ва истифода аз захираҳои табиӣ

Яке аз хизматҳои бузурги ин ташкилот ба роҳ мондани барномаҳои дохилӣ (In-country Programs) аст. Чунин бархурд имконият дод, то маблағҳои пешбинишуда пурсамартар мавриди истифода қарор гиранд, чун хароҷоти чунин барномаҳо, ки дар дохили кишвар сурат мегирифтанд, дар муқоиса бо дигар барномаҳо (US Programs, Third-country Programs - барномаҳои, ки берун аз қаламрави кишвар доир карда мешуданд) ба маротиба камтар буд. Ин имконият меод, ки миқдори барномаҳои мавриди зарурат афзоиш ёбад, теъдоди бештари шахрвандон фаро гирифта шавад. Аз тарафи дигар, дар чунин барномаҳо коршиносони дохилӣ бештар истифода мешуданд, ки ҳам дар таъминоти иҷтимоӣ ва ҳам инкишофи касбии онҳо нақши муҳим мебуд. Ниҳоят, чунин тарзи бархӯрд боиси ба миён омадани миқдори

муайяни СҒД ва инкишофи устувори онҳо низ гардид, чун дар амалӣ сохтани ин барномаҳо СҒД миллӣ ба таври васеъ ҷалб карда мешуданд. Дар маҷмӯъ, аз июни соли 1994 то июни соли 2006, бештар аз 17 ҳазор шахрвандони Тоҷикистон ба барномаҳои мухталифи ин созмон фаро гирифта шуданд, ки ба ҳайси як саҳми бузург дар бозомӯз ва инкишофи касбии шахрвандони кишвар бояд арзёбӣ гардад.

Дар шароити имрӯз эъмори ҷомеаи шахрвандӣ яке аз мақсадҳои асосӣ ва самтҳои афзалиятнок дар барномаҳои миллӣ ва стратегияи инкишофи кишвар эълон ва шинохта шудааст. Ба ҳамин муносибат кам кардани сатҳи камбизоатӣ ва боло бурдани сатҳи рифои мардум ҳанӯз ҳам аз масъалаҳои мубрам дар сиёсати роҳбарияти сиёсии кишвар аст. Дар ҳамин қарина фаъолияти Хазинаяи Оғохон дар Тоҷикистон қобили қайд ва шоистаи таҳсин аст. Яке аз хусусиятҳои ин созмон аз он иборат аст, ки барномаҳои худро бо назардошти талабот ва имконоти маҳалҳо ва дар ҳамкорӣ бо мақомоти қудрати давлатӣ тарҳрезӣ мекунад. Умуман, дар фаъолияти Хазинаяи Оғохон така ба сохторҳои анъанавии маҳаллӣ ва ё таъсиси сохторҳои нав бо истифода аз имконоти маҳалли зисти шахрвандон бештар эҳсос карда мешвад. Масалан, барномаҳои марбут ба иштироки бевоситаи худи шахрвандон дар ҳалли мушкилоти иҷтимоӣ ва муҳити зист дар деҳоти Кӯҳистони Бадахшон таҳти унвони «Барномаи ҷонибдорӣ инкишофи манотиқи кӯҳистон» (MSDP) таи солҳои ахир хеле шӯҳрат пайдо кард. Ин барномаҳо дар кам кардани сатҳи камбизоатӣ, инкишофи соҳибкорӣ ва миёна, ҷоннок кардани иштироки бевоситаи бошандагони маҳал дар ҳалли мушкилоти иҷтимоӣ ва ғайра муваффақиятҳои ҷашмирас ба даст овардаанд. Дар натиҷа ин барномаҳо дар дигар қисматҳои кишвар, аз қабилҳои ноҳияҳои тобеи ҷумҳурӣ (Рашт, Роғун, Тавилдара, Тоҷикобод, Файзобод, Ҷиргатол) ва вилояти Хатлон (Кӯлоб, Мӯъминобод, Нуробод, Ховалинг, Шӯробод) низ

мавриди истифода қарор гирифтанд ва имрӯз бомуваффақият амал мекунанд. Шабаккаи васеи чунин сохторҳо ва ҳамкориҳои наздики онҳо бо мақомоти маҳаллии қудрати давлатӣ ба беҳтар шудани вазъи ҳамкориҳои иҷтимоӣ ва муносиботи байни СҶД ва сохторҳои давлатӣ низ ба таври пурсамар мусоидат кардааст.

Барномаҳои марбут ба инкишофи ҷомеаи шаҳрвандӣ аз самтҳои дигари бомуваффақияти ин созмон аст, ки бо ҳамкориҳои СҶД дар саросари кишвар дар амал татбиқ карда мешавад. Ин барномаҳо аз тарафи агентии давлатии кишвари Инглистон (**DFID**) маблағгузорӣ ва ҳайати кормандони Хазионаи Оғохон идора ва танзим мегардад. Ба таври умум, барномаи инкишофи ҷомеаи шаҳрвандии ин созмон ба рушду такомули касбӣ ва устувори СҶД дар Тоҷикистон ва таҳкими бештари арзишҳои демократӣ дар кишвар ба таври мусбат мусоидат кардааст. Таъсиси як теъдод порталҳои СҶД, ба шумули портали умумимиллии СҶД Тоҷикистон, чопи маводи марбут ба инкишофи ҷомеаи шаҳрвандӣ, анҷом додани тадқиқотҳои назаррас дар бобати вазъи имрӯзи ниҳодҳои ҷомеаи шаҳрвандӣ ва нашри онҳо, гузаронидани нахустин Форуми миллии созмонҳои ғайридавлатии Тоҷикистон, ки Барномаи миллии инкишоф ва Одобномаи СҶД-ро қабул кардааст, ба нашр расонидани аввалин маълумотномаи СҶД Тоҷикистон, ба навор гирифтани филми мустанад оид ба фаъолият, дастовардҳо ва мушкилоти ниҳодҳои ҷомеаи шаҳрвандии Тоҷикистон – чунинанд номгӯйи нопурраи корҳои, ки бо ҳидоят ва дастгирии ин барнома ва бо иштироки бевоситаи СҶД кишвар анҷом дода шудаанд.

Хазионаи Оғохон ахиран ба ибтикори тозае даст задааст. Таи чанд сол аст, ки бо кӯшиш ва ибтикори ин созмон чорабиниҳои мушаххас дар бобати таълим ва амалӣ сохтани усулҳои бархурди нав дар идора ва танзими кор дар қаринаи фаъолиятҳои шабакаии Оғохон оид ба инкишоф (AKDN) анҷом дода мешаванд. Ин усул бо номи танзими масъулияти корпоративии иҷтимоӣ

(Corporate Social Responsibility) ёд мешавад, ки мақсад боз ҳам васеътар фаро гирифтани доираи масъалаҳои иҷтимоӣ дар раванди ташкил ва инкишофи истеҳсолот ва фаъолиятҳои муассисаҳои хусусӣ мебошад. Чунин бархурд иҷозат медиҳад, то арзишҳои аслии инсонӣ аз мадди назари бизнес дур намонанд ва хостаҳои иҷтимоии мардум ва ҳифзати муҳити солими зист то ҳадди имкон ба назар гирифта шаванд. Аз тарафи дигар, ин имконият медиҳад, то миқдоре аз даромадҳои ин муассисот барои дастгирии барномаҳои иҷтимоӣ ва махсусан аз тариқи ниҳодҳои ҷомеаи шаҳрвандӣ, аз ҷумла СҶД равона карда шавад. Бонки молии якум (Первый финансовый банк) ва муассисаҳои «Вавилон», «Индиго», ки аз шарикони ҳамкори Хазионаи Оғохон ҳастанд, аллакай ин усули навро дар танзими фаъолияти ҳеш, таҳияи барномаҳои хусусияти иҷтимоидошта ва дастгирии СҶД дар Тоҷикистон мавриди истифода қарор додаанд.

«Международные организации и их взаимодействия с НПО Таджикистана». Статья посвящена значению международных организаций в становлении и развития гражданского общества в Таджикистане и их взаимодействию с местными НПО.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: международная организация, неправительственная организация, сотрудничество, социальное партнерство, государственная независимость, техническая помощь, национальные интересы, махала, джамоат, организации гражданского общества, гражданское общество, демократия, демократические процессы.

“International organizations and their collaboration with Tajik NGOs”. The article is dedicated to the role of international organizations in the process of

formation and development of civil society in Tajikistan and their collaboration with local NGOs.

KEY WORDS: international organizations, NGO, cooperation, social partnership, state independency, technical support, national interests, Mahalla, Jamoat, civil society organizations, civil society, democracy, democratic processes.